

ECOLOGIE VANUIT ISLAMITISCH PERSPECTIEF

Brahim Laytous

Wat is (islamitische) ecologie en ecosysteem?

Het woord ecologie komt van de Griekse woorden oïkos (woning, huishouding) en logos (wetenschap). In mijn artikel over (islamitische) ecologie gaat het niet enkel over de wisselwerking tussen organismen en levensgemeenschappen en hun omgeving, maar zal ik verder ingaan op de islamitische zienswijze op ecologie en hoe de islam een sociaal bewustzijn aanmoedigt om de natuur te onderhouden. We zullen opmerken dat de islam ook verder kijkt naar andere tussenschakels, die elkaar beïnvloeden en die we hier voortaan “ecosystemen” zullen noemen, die men steeds in balans dient te houden. Op het land, in de zee en in de lucht is een grote verscheidenheid aan planten en dieren en andere organismen. Ieder organisme heeft zijn plaats en zijn rol in de ingewikkelde, onderling van elkaar afhankelijke ecosystemen. Net als ‘naties’ zoals die van ons, heeft iedere soort van de schepping bepaalde functies die zij vervult in de natuur, en dus ook bepaalde rechten om die te beschermen en verder te onderhouden, niets is toeval of doelloos.

En er is geen beest dat op de aarde kruipt, noch vogel die op zijn vleugels vliegt, of zij vormen (levens)gemeenschappen zoals jullie (mensen). (Koran 6:38).

Ook dierenwelzijn is een punt: de islam maant aan om de dieren op de beste wijze te behandelen. Dieren behoren goed gevoed en goed verzorgd te worden.

De profeet zei: “Vrees Allah voor de dieren die niet (onze taal) kunnen spreken. Berijdt ze als ze in goede conditie zijn en geef ze hun rust in goede gezondheid.”

Ecologie is eigenlijk iets wat goed is voor mens, dier, milieu en natuur. Islamitisch, ecologisch verantwoord handelen vertrekt vanuit een islamitisch moreel denkkader en een aantal regelgevingen of wetssystemen die verbonden zijn met de natuur en wereld waarin we leven. Het steunt op leerstellige principes (geen verspilling, geen vervuiling, duurzaamheid en milieuvriendelijk). Het is een normatieve benadering steunend op een gedegen islamitische kennis van de basisbronnen, die ons toelaat om een specifieke gedragscode volgens een

welbepaalde levensvisie in de natuur en omgeving systematisch toe te passen.

Moslim zijn is op zich een emancipatorisch proces, dat enkel hoge en nobele doelen dient. Het substantief betekent letterlijk 'iemand die zich vrijwillig opstelt'. Het komt taalkundig van het Arabische werkwoord "aslama" dat betekent "zich overgeven aan God". De (algemene) aanbedding "ibadah" gebeurt constant en overal en er wordt in de islamitische literatuur vaak naar verwezen in verband met het zogenaamd "totaliserend bidden", waarbij de perfecte aanbeddingsrelatie tussen de mens en God zich steeds manifesteert in het goed doen jegens alle andere schepselen en leefgemeenschappen (mensen, dieren, milieu, natuur, zeeën, oceanen...) Deze totalisering hebben te maken met het vinden en creëren van vele goede relaties en ecosystemen en dus niet enkel met gebed. De verlevendigde relatie tot God slaat ook op wat er buiten het islamitische gebed gebeurt, wat op zich een complex netwerk van relaties is, dat wordt verlevendigd en zich veruitwendigd met een resultaat in de buitenwereld. De islam is meer dan een aantal rituelen, of een levenloos dogma of een mysterieuze cultus. De profeet als genade en zegen voor alle wezens had het algemene medeleven met de mens voor ogen, zijn bezorgdheid geldt voor de hele mensheid, ongeacht het geloof, het ras of afkomst. De profeet wordt daarom gezien als genade en zegen voor alle wezens en van alle werelden.

De profeet moedigde aan tot landbouw en zei: wanneer een moslim iets zaait dat een zekere groei bereikt, waardoor mensen of dieren ervan kunnen genieten of eten, dan is dat een vorm van aanbedding en "Sadaqa" (een vrijwillige gift, een vorm van financiële aanbedding) en een liefdadige handeling die door God wordt beloond. Verder zei de profeet ook: "verspreid vrede en verdeel voedsel" aanbevelingen tot herverdeling. In de Koran, die het ultieme doel van het bestaan en schepping aangeeft, staat in verband met de aanbedding:

En Ik heb de Djinn's en de mensen slechts geschapen om Mij te aanbidden. (Koran 45:56)

Dat vers stipuleert de ruimere zin en betekenis van het woord "aanbedding", die ecologisch perfect kan worden toegepast door volgende handelingen te verrichten. Water besparen en hergebruiken, geoptimaliseerd en verminderd energieverbruik, vermijden van overconsumptie, aanpak van armoede, aanmoedigen tot hergebruiken en recyclen, ontwerpen van milieuvriendelijk materiaal en innovatief te werk gaan om maximale voordelen te halen uit natuurlijke bronnen zoals wind, zon, lucht, et cetera.

De islam vertrekt van het feit dat de mens als Gods regent op aarde moet leven, dit impliceert dat zijn leven, zijn handelen en relaties met de anderen en met omgeving, natuur en milieu conform de voorgeschreven regels moeten verlopen. De Koran noemt deze te vervullen functie op aarde het viceregentchap of "khilafa". De Koran zegt:

Wij hebben jou (De Mens) aangesteld als viceregent. (Koran 38:26)

Hij is het, die jullie als regenten/gevolmachtigden heeft aangesteld op de aarde en sommigen van jullie hogere rangen dan anderen gegeven heeft om jullie op de proef te stellen in wat Hij jullie geven heeft. (Koran 6:165)

De zorg voor de natuur en islamitisch ecologisch te werk gaan, is trouwens niet vrijblijvend maar een keuze die we als mens al bij onze allereerste pre-schepping “Azal” hebben aanvaard en die we verder als gedeelde verantwoordelijkheid in ons hele leven meedragen. Het is als het ware een plicht die we moeten vervullen, zoals vele andere individuele en collectieve (religieuze) plichten binnen het islamitische geloof.

Het mensbeeld in de islam vertrekt vanuit het feit dat de mens als Gods gevolmachtigde op aarde moet leven, daarom is hij ook een uniek wezen, die door God dankzij zijn menselijk bewustzijn in staat werd gesteld en de verantwoordelijkheid kreeg, om ambitieus, hoopvol, emotioneel maar vooral beredeneerd de natuur op een goede wijze te beheren en vooral keuzes en onderscheid te maken tussen goed en kwaad, tussen wat voordelig of nadelig kan zijn voor zichzelf, zijn omgeving en zijn nabestaanden.

De mens die op aarde als Godsgevolmachtigde optreedt moet resulteren in goed beheer van de natuur en zijn omgeving, het in stand houden van het leven zelf en geen schade toebrengen aan zichzelf, de anderen, de natuur en het milieu. Er zijn heel wat basisteksten die de opbouw van de natuur aanmoedigen, elke mens gebruikt in zijn leven ongeveer 8000 bomen, die moet men dan ook planten om de natuur aan de komende generatie door te geven. De Profeet zegt:

Zelfs wanneer de wereld tot een einde komt op de Dag des Oordeels, als iemand een palmscheut/zaad in zijn handen heeft, moet hij het planten. (Musnad van Ahmad, 5:440 en 3:184).

Deze Hadieth of uitspraak van de profeet laat zien dat het nooit te laat is om iets goeds te doen voor de natuur, dat er een nauwe samenhang is tussen deze wereld en het hiernamaals, waarom zou een stervende anders nog goed doen als hij weet dat hij bijna heengaat? Deze uitspraak illustreert ook dat de verbetering van de kwaliteit van het leven voor anderen op verschillende manieren beloond wordt.

Viceregentschap of rentmeesterschap geeft de mens geen superioriteit over de schepping en haar onderdelen - volgens de islam behoort de aarde immers niet de mens toe, maar is ze in bruikleen als een soort “Amanah“ door God aan de mens gegeven, conform de gebruiksregels en niet als sadistische uitbuiters. De mens is slechts een klein onderdeel van de schepping en leeft zij aan zij met de andere aspecten ervan. Het volgende Koranvers benadrukt de absurditeit van het antropocentrisme:

De schepping van de hemel en van de aarde is groter dan de schepping van de mens, maar de meeste mensen weten het niet. (Koran 40:57)

Al de rijkdommen van de aarde (water, lucht, bossen, oceanen, wouden, grondstoffen enz.) zijn ter beschikking gesteld om door de mens – als goede huisvader – gebruikt te worden, maar behoren niet aan de mens. Ze zijn door God voor de mens geschapen, het zijn geschenken voor de mens waarop ethische beperkingen gelden. De mens kan ze gebruiken om zijn noden te lenigen maar enkel op een manier die het ecologisch evenwicht niet verstoort en die de mogelijkheid van toekomstige generaties om in hun behoeften te voorzien niet compromitteert. Vervuiling en verspilling van natuurlijke rijkdommen en grondstoffen zijn in de islam verboden. Islam beschouwt de aarde en het hele universum als een open boek dat tot waarneming en redenering uitnodigt. Deze redenering over de schepselen in de natuur en het waarnemen sporen aan tot het nadenken en verdiept het geloof van de waarnemer en duiden op de verwendheid tussen de ecosystemen van het bestaan.

De Koran stelt herhaaldelijk dat er tekenen van God in de natuur te observeren zijn en dat men aandachtig moet kijken om de wetten van de natuur te leren kennen en te ontdekken, zodat men de taak als beheerder op aarde als Godsgevolmachtigde beter kan uitvoeren.

Waarlijk in de hemelen en op aarde zijn er tekenen voor hen die geloven. (Koran 45:3)

Iedere moslim die zijn religie serieus neemt, zou het als zijn plicht moeten zien zich tot het uiterste in te spannen om goed beheer van onze aarde en de natuur in stand te houden voor latere generaties. Daarbij past een duurzame levenswijze en een constante zorg voor de aarde en onze omgeving als biotoop.

Verhouding mens en natuur

Hebzucht en begeerte naar meer macht en bezitsdrang, vaak niet uit echte behoefte, maar eerder gewoon om meer en meer te bezitten en om te wedijveren voor nog meer productie en overconsumptie hebben in de laatste honderd jaar ertoe geleid dat de natuurlijke hulpbronnen en grondstoffen van de aarde op een desastreuze wijze zijn uitgehold en op een onverantwoorde manier zijn uitgebuit, met als gevolg heel wat externaliteiten; Covid-19 is daar maar één voorbeeld van.

De mens produceert nog steeds aanzienlijk veel afval (elke seconde wordt er wereldwijd 206kg (micro)plastic afval gedumpt in de oceanen), tot 150 miljoen ton per jaar, waardoor jaarlijks 100 diersoorten uitsterven. Dat is een enorme vervuiling, die we nog nooit eerder hebben gekend.

De ecologische crisis, waar de wereld nu getuige van is, en die de toekomst van de mens bedreigt, is verontrustend, schrijnend en zeer alarmerend. Het misbruik van kennis en technologie en de zucht naar meer macht en bezit hebben

een voorraad kernwapens, chemische, biologische en nucleaire wapens voortgebracht, waarmee de aarde verschillende malen vernietigd kan worden en die de natuur enorme schade heeft toegebracht. Sinds 1992, toen de kiem voor de COP-klimaattoppen werd gelegd in Rio de Janeiro, op de VN-conferentie voor Milieu en Ontwikkeling en de fameuze *Green Deal* van de EU tegen 2050, die een kostenplaatje van 1000 miljard heeft, kan men enkel door verduurzaming terugwinnen (circulariteit). Ondanks deze inspanningen zijn we nog steeds in een wedstrijd tegen de klok om het tij alsnog te doen keren en onder meer de opwarming onder de 2°C en de uitstoot van broeikasgassen in de atmosfeer onder het niveau te houden. Een holistische aanpak vergt ook een bewuste sensibilisering en klimaatcultuur; dat vraagt ook de relatie met welzijn en welvaart aan onze jongeren op een positieve wijze aan te leren door vanuit de verschillende levensbeschouwingen het belang, de meerwaarde en de zorg voor de aarde te beklemtonen. Dan pas kunnen we het klimaat verder helpen en het niet verstoren. Alle maatregelen zijn pas effectief en relevant als we met z'n allen gezamenlijke acties – door en voor alle landen – in al onze leerprogramma's opnemen als we werkelijk de doelstellingen van 2030/2050 willen realiseren.

Tot slot kunnen we de volgende tien regelgevingen en ethische islamitische gedragscode oplijsten om het milieu te beschermen:

1. De islam moedigt aan om op een duurzame manier om te gaan met de natuur.
2. De natuur is Gods schepping en de tekenen daarvan dienen we waar te nemen en te observeren (ecosystemen).
3. Zorg dragen voor de natuur is een religieuze plicht en een uiting van liefde voor de Schepper.
4. Alle natuurwetten en ecosystemen zijn Gods wetten die we voortdurend in acht moeten nemen.
5. De mens is geen bezitter van de natuur, wel gebruiker en bovendien niet als enige gemeenschap op deze aarde (Koran 6:38) en hoewel de mens de bovenhand lijkt te hebben over de andere gemeenschappen en ecosystemen, verdienen andere gemeenschappen (bomen, planten, dieren, ertsen, bossen en wateren) ook het nodige respect en bescherming.
6. Alle menselijke relaties behoren gebaseerd te zijn op 'rechtvaardigheid' (adl) en perfectionering, lees verduurzaming (ihsaan)
7. De balans of wat de Koran als "Mizaaan" beschrijft hier op aarde en in het universum, moet zorgvuldig behouden worden. Het evenwicht (mizaaan) in de natuur hoort men niet te verstoren, maar wel te respecteren en daar waar nodig te bevorderen.
8. Het milieu is er niet enkel voor de huidige generatie, het is ook een gift waarop alle komende generaties aanspraak kunnen maken.
9. Er is geen ander wezen dan de mens dat deze taak op zich kan en moet nemen en hij is daarvoor islamitisch verantwoordelijk voor gesteld. (Koran 33:72)
10. De islam pleit voor een groene wereld en de bescherming van het milieu is onlosmakelijk verbonden met het islamitische geloof.